

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.3.281

UDK 32-055.2:378

Primljeno: 24. 05. 2021.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Lamija Subašić, Medina Mujić, Ajna Jusić

ZNAČAJKE POLOŽAJA BOSANSKOHERCEGOVAČKE ŽENE U DVJEMA JAVNIM SFERAMA (POLITIKA I AKADEMSKA ZAJEDNICA) U PRVIM DEKADAMA TREĆEG MILENIJA

U radu su predstavljene dvije sfere javnog angažmana žena u savremenom bosanskohercegovačkom društvu: politika i akademska zajednica. Uvid u prvu, političku, predstavlja uvod koji donosi sažeti presjek razvoja uloge i pozicije žene u društvu za vrijeme socijalističke Jugoslavije (od 1945. do 1992.), a potom razmatra i njenu današnju ulogu u politici. Istraživački dio rada povlači paralelu i postavlja pitanja o sadašnjem položaju žena u drugoj javnoj sferi, u akademskoj zajednici. Korištena metoda je test. Prvi izazov je bio ustanoviti tačan broj žena angažiranih u nastavnom procesu na odabranom javnom univerzitetu (Univerzitetu u Zenici), jer podaci dostupni putem zvaničnih internetskih stranica i objavljenih dokumenata nisu potpuni. Prema zvaničnim dokumentima, ukupan broj angažiranih osoba po ugovorima o radu i ugovorima o djelu u 2017. bio je 520. Dokumenti nisu sadržavali podatak koliko muškaraca a koliko žena je učestvovalo u nastavnom procesu. Pregled zvaničnih internetskih stranica fakultetâ pokazao je da je bilo 65 žena angažiranih u nastavnom procesu. To su osobe u punom radnom odnosu, jer fakultetske internetske stranice ovog Univerziteta ne navode osobe angažirane po drugim pravnim osnovama za potrebe izvođenja nastavnog procesa. Rezultati su pokazali da žene nisu na rukovodećim položajima te da su muškarci nedvojbeno dominantni u visokoobrazovnim ustanovama. Žene prilično uspješno završavaju fakultetske studije (sva tri ciklusa), ali potom se susreću sa „staklenim stropom“, koji im onemogućava ili otežava prodor u zvanični akademski sistem, a time i svaki dalji napredak postaje upitan. Rezultati su također pokazali da žene, koje ipak postanu dio akademske institucije, vrlo često naidu na rodno zasnovanu stigmatizaciju i/ili segregaciju. Dalja ispitivanja mogu ići putem provjere zašto žene,

uposlenice visokoobrazovnih ustanova, oklijevaju i odbijaju rukovodeća mjesta. Također, potrebno je poboljšati metodologiju izvještavanja visokoobrazovnih institucija kako bi davale jasan podatak o broju žena koje učestvuju u nastavnom procesu, i u kojem nastavnom zvanju (kao asistentice ili više asistentice te docentice, vanredne i redovne profesorice). Kada se samo navede ukupan broj žena, koje su uposlene kao nastavno, tehničko i administrativno osoblje, zamagljuje se predstava o stvarnom stanju rodne ravnopravnosti u svakom od ovih segmenta, posebice učešće žena u držanju nastave. Značaj prisustva žena u politici ovdje također postaje jasan, jer je od iznimne važnosti politička osviještenost i spremnost za rješavanje problema i kreiranje relevantnih politika za postizanje rodne ravnopravnosti.

Ključne riječi: uloge žena; javne sfere; politika; akademska zajednica

UVOD

U vezi sa djelovanjem u sferi politike, žena i njezina uloga se razmatraju dvojako: kao ona koja se bavi politikom i ona kojom se bavi politika, tj. kao subjekt i objekt političkog djelovanja. Razmatranje uloge objekta u političkoj sferi otvara mnoge probleme, a oni su u bosanskohercegovačkom kontekstu uglavnom povezani s onim ulogama koje ženama nameću konfliktna društva, nasilni sukobi i ratovi. To su najčešće pasivne uloge žrtve, čija su čast i moralnost, prometnute u patrijarhalne kategorije, moraju braniti.

U vezi s položajem žene u akademskoj zajednici, istraživanje je provedeno na jednom javnom bosanskohercegovačkom univerzitetu, Univerzitetu u Zenici. Ciljna grupa su bile visokoobrazovane uposlenice, uključene u nastavni proces, a cilj je bio ustanoviti: kako stječu nastavno-naučna / naučna / istraživačka zvanja, doživljavaju li segregaciju po nekom osnovu, jesu li njihove plaće jednake onima kod muških kolega koji rade iste poslove i imaju isti nivo obrazovanja, te ispitati njihove stavove o napredovanju i o dosadašnjem i budućem učestvovanju u strukturama upravljanja institucijom.

Misao vodilja je bila pokazati kako primjeri ženske aktivnosti u političkim i visokoobrazovnim institucijama su primjeri javnih sfera, koji sadrže (i mogu da predstavljaju) neke karakteristike stanja koje su zajedničke i drugim javnim sferama djelovanja. Razlog za odabir ovih sfera jeste taj da se radi o visokopozicioniranim javnim sferama u kojima najčešće veći broj pozicija zauzimaju muškarci pa su stoga ciljano posmatrane radi ukazivanja na značajke društvenog angažmana žena u njima.

Teorijsko-pravni okvir rada čine tri osnovna izvora: (1) Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 (UNSCR 1325), (2) Akcioni plan (AP) za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini (BiH) za period od 2018. do 2022. godine i (3) Opća deklaracija o ljudskim pravima (od 10. decembra 1948.).

BORBA ZA ŽIVOT ŽENE U JAVNOJ SFERI

Polna disproporcionalnost u javnoj sferi očita je već dugo, tj. očita je malobrojnost žena u javnoj sferi. Ipak, Četvrta svjetska konferencija o ženama UN poznatija kao Pekinška konferencija (1995) i na njoj usvojena Pekinška deklaracija može se označiti kao događaj koji je podstakao preokret u društvenoj ulozi žene i na neki način (barem indirektno) usmjerio kretanje političkog života žena u mnogim zemljama u svijetu. Nakon završetka Drugog svjetskog rata zbivaju se velike i važne društvene promjene. Upravo taj val promjena utjecao je na žene odnosno položaj i prava žena u tadašnjoj zajedničkoj državi. Žene u Jugoslaviji su 1946. godine prvim Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije dobile formalno pravo glasa. Nakon njegovog donošenja, ženama se otvaraju mnoge mogućnosti, između ostalog i mogućnost izjednačavanja prava muškarca i žene u braku.

Ustavom iz 1974. godine ženama je omogućeno pravo na izbor u pogledu rađanja. UN su Konvenciju o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) usvojile 1979. godine, a SFRJ je potpisala 1980. i ratifikovala 1981. godine. Više od 2/3 zemalja članica UN-a su ratifikovale ovu Konvenciju, što ukazuje na značajno poduzimanje brojnih aktivnosti na poboljšanju zaštite i nivoa prava žena širom svijeta. Konvencija ustvari predstavlja povelju o pravima žena, jer se u preambuli kaže da je cjelovit razvoj zemlje nezamisliv bez učestvovanja žene u svim oblastima života i rada pod jednakim uslovima, kao što učestvuju i muškarci. Zato i definicija diskriminacije koja je data u Konvenciji podrazumijeva obavezu države da eliminiira diskriminaciju, ne samo u javnom već i u privatnom životu (Delić 2020: 24).

Nova vlast posebnu pažnju je usmjeravala na modernizaciju društva. U postratnom periodu javlja se sve veća potreba za radnom snagom, te se zbog toga zapošljava i veliki broj žena. Najveći porast je zabilježen u Bosni i Hercegovini gdje je broj zaposlenih žena povećan 2,5 puta (Delić 2020: 25). U periodu 1982-1986. godina na čelu Vlade SFRJ bila je premijerka Milka Planinc. Primjer premijerke Planinc potvrđuje da su žene imale ulogu na političkoj sceni bivše Jugoslavije. Međutim, ona je rijetki primjer žene na visokoj poziciji. Upravo se zbog toga Milka Planinc danas

smatra izdvojenim ali i primjerom koji je konvergentan današnjem stanju s obzirom na politički patrijarhat u postdejtonskom bosanskohercegovačkom društvu.

Početak 1990. godine u Bosni i Hercegovini se održavaju prvi višestranački izbori na kojima preovladava podjela po nacionalnoj osnovi kroz nacionalne stranke i partije. U takvoj nacionalnoj političkoj atmosferi procenat žena u političkom životu je bio zanemarljiv. Nakon izbora 1990. godine, žene su zauzele vrlo mali broj mjesta na svim nivoima vlasti – u Parlamentu Bosne i Hercegovine od ukupno 240 žene su zauzele samo 7 mjesta (2,92%), a na lokalnom nivou su od 6.299 mjesta zauzele svega 315 (5%). Uporedimo li procenat žena 1986. godine (24,1% u Parlamentu BiH i 17,3% u općinskim vijećima) s podacima prvih višestranačkih izbora, jasan je zaključak da su žene istisnute sa političke scene što je reflektiralo pravu prirodu političkih odnosa i dovelo do nestanka žena iz političkih tijela (Bakšić-Muftić, Ler-Sofronić, Gradašćević-Sijerčić, Fetahagić 2003: 52).

Na prvim poslijeratnim izborima žene nisu ni imale vremena za konsolidaciju i politički angažman. Rat u Bosni i Hercegovini je bio muška priča u kojoj su žene sudjelovale na različite načine. (Bavljenje tematikom žena u nasilnim sukobima¹ i ratovima pokazuje da su uloge koje žene imaju u takvim periodima raznovrsne). Posljedično se, kada je riječ o statusu bosanskohercegovačke žene, može zaključiti da su se žene na samom kraju 20. vijeka, a i početkom 21. još uvijek borile protiv nevidljivosti, odnosno protiv prividne normalizacije etnopolitika kao dehumanizirajućeg sistema vlasti koji ljude svode na etničke biomase.²

KRATKI PREGLED PRISUSTVA ŽENA U POLITICI KAO JAVNOJ SFERI

Etnonacionalizam zasnovan na herojskoj i maskulinoj mitologiji na prostorima bivše Jugoslavije rastao je uporedo sa mizoginijom. Opadanje legitimnosti sistema i vjere u temeljne vrijednosti socijalizma i samoupravljanja vodilo je jačanju trenda društvene retradicionalizacije, tj. povratku starim vrijednostima kao nečemu što navodno nudi izlaz iz krize legitimizacije jugoslovenskog *soft* komunizma. Valja uzeti u obzir da se različiti politički stavovi izražavaju rodnim aluzijama, te da se rod mobilizira u različitim diskursima i predstavljачkim strategijama u svrhu opravdanja

¹ Oko pitanja karaktera i masovnosti silovanja u ratovima devedesetih u Hrvatskoj, BiH, a kasnije i na Kosovu feministički pokret se razdvojio na antinacionalističke i nacionalističke elemente, te se okrenuo prema osnovnim ljudskim pravima s fokusom na žene s obzirom na činjenicu da je žensko tijelo bilo „teritorija ratovanja“.

² Ženski pokret je počeo da se artikulira još u vohoru Francuske revolucije 1789. godine, kada žena teži da ne bude više društveno mrtva i politički irelevantna, a zamah pokret dobija u XIX vijeku.

društvenih distinkcija, fraktura i hijerarhija (Helms 2007: 237), te (zlo)upotreba žene i ženskog u svrhu političke manipulacije i etnomobilizacije.³ Usponom etnonacionalizma žene gube politički značaj i sa jačanjem etnonacionalističke retorike postaju sredstvo u vlasti etnopolitike budući da su muškarci ratnici za opstanak nacije. Prema definiciji Mary Kaldor, rat u BiH se ubraja u postmoderne rezove (1999: 179) u kojima se upotrebljavaju nove metode ratovanja i izvršenja zločina, a dešava se u urbanim područjima te uključuje civilno stanovništvo, što znači da ljudi ne idu u rat, već rat dolazi njima.

Tokom perioda rata žene su počele gubiti i one uloge i značaj koji su imale tokom perioda socijalizma, zbog prenaglašenosti etničkih, nacionalnih strasti, koje i jesu jedan od okidača rata na ovim prostorima. Tada je biti žena prestalo biti važno, a postalo je važno biti Bošnjakinja, Hrvatica ili Srпкиnja... Kako je navedeno, ovakav uspon etnonacionalizma doveo je žene do nevidljivosti, o čemu svjedoče i prvi poslijeratni izbori kada su žene od 42 zastupnička mjesta u Parlamentu BiH dobile samo jedno mjesto (Bakšić-Muftić, Ler-Sofronić, Gradašćević-Sijerčić, Fetahagić 2003: 61).

Može se, štaviše, postaviti pitanje o istinskoj svrsi statističkih podataka o političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini. Nažalost, i kada uspiju postati političarke, ta je uloga u BiH najčešće vrednovana na temelju broja njihovih pojavljivanja u medijima i/ili članaka o nepolitičkim aspektima njihovih identiteta, a najmanje kroz nepristrasnu analizu programa i vrijednosti za koje se zalažu.

Stalne nacionalne tendencije u postjugoslavenskim tranzicijskim državama ne dozvoljavaju društvima da dosegnu demokratske standarde. Bosne i Hercegovina jeste usvojila Zakon o ravnopravnosti spolova i na osnovu toga žene formalno imaju jednake mogućnosti kao muškarci, ali praksa govori drugo. Naime, žene nemaju probleme u vezi s članstvom i provođenjem određenih aktivnosti unutar političkih partija u BiH. Prepreke se vežu za tradicionalistički odnos društva prema učešću žena u javnom i političkom životu, kao i za stereotipne ženske rodne uloge koje učvršćuju percepciju žene isključivo kao majke, supruge i domaćice, pri čemu se ignoriraju njihove ambicije, želje i potrebe za političkim aktivizmom. Pored toga, političke partije najčešće nisu rodno senzibilizirane i rijetko se fokusiraju na specifična ženska pitanja, i tu gotovo da nema razlike između partija lijeve i desne orijentacije (Omanović 2015: 27).

³ Jedan takav primjer jeste i manipulacija krajem 1980-ih na prostorima Albanije, kada su žrtve silovanja uglavnom bila aseksualna tijela monahinja, djevojčica i žena. Time se u političkoj sferi, kada je riječ o ženi, stavlja naglasak na pitanje časti i moralnosti kao patrijarhalne kategorije, a žene se postavljaju u pasivnu ulogu žrtve odnosno padaju u nevidljivost, te vremenom dobijaju teritorijalno obilježje koje je potrebno braniti.

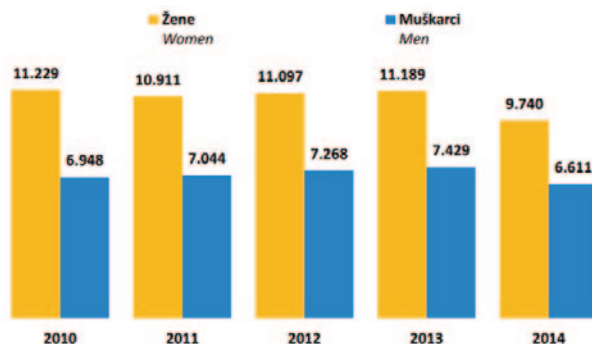
Kretanje ka afirmiranju žena koje se odvažuje za aktivno bavljenje politikom u Bosni i Hercegovini puno je prepreka koje su locirane u njihovim porodicama, okruženju, ali i samim političkim partijama. Također, ženska udruženja i asocijacije unutar političkih partija najčešće nemaju nikakav utjecaj na agendu političke partije u čijem sastavu djeluju, dok su njihove članice vrlo često samo broj ili udio sa kojim politički lideri izlaze u javnost naglašavajući tobožnju važnost učešća žena u politici i političkim partijama. To dalje značajno ograničava utjecaj žena na kreiranje partijskih politika, koje kao takve ostaju partijarhalne.

Ženske politike u Bosni i Hercegovini podrazumijevaju činjenicu da političarka ne mora i ne treba biti otvorena feministkinja niti mora zastupati ženska prava da bi bila izabrana ili delegirana, ali je isto tako činjenica da žene u politici ne mogu opstati bez feminističke ženske politike, koliko god one smatrale da su ravnopravne sa svojim kolegama i da je dovoljno samo pokazati svoj stav i koristiti se jezikom argumentacije. Seksizam, mizoginija, diskriminacija, mobing i drugi oblici isključivanja žene ne služe se jezikom argumentacije, jer da se služe definitivno ne bi opstajali. Patrijarhalno društvo u Bosni i Hercegovini ne dozvoljava ženama da podignu glavu od ovih elementarnih pitanja i preuzmu dio odgovornosti u političkom životu. Javni potencijal dominantno je usmjeren prema muškarcima, dok žene bivaju pozicionirane tri koraka iza političkih lidera. Sve navedeno potvrđuju i analize, dostupne u dokumentu *Ciljevi Gender akcionog plana u BiH – Učešće žena u javnom i političkom životu*, a koje se odnose na postizborne rezultate i govore u prilog navedenom te općenito lošoj poziciji politički angažiranih žena u Bosni i Hercegovini.

SAVREMENO PRISUSTVO ŽENA U AKADEMSKOJ ZAJEDNICI - RAVNOPRAVNOST ILI PRIVID

U vezi sa stepenom obrazovanja spomenuto je da Bosna i Hercegovina ima relativno visok procenat obrazovanih žena. Prema statističkim podacima Agencije za statistiku BiH za prethodnih pet godina (*Žene i muškarci u BiH 2015*) broj žena koje su diplomirale na fakultetu stalno se povećavao u odnosu na broj muškaraca koji su diplomirali.

U pogledu teorijsko-pravnog osnova za prisustvo žena u javnoj sferi, u najširem smislu moguće je navesti tri izvora: Rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 (UNSCR 1325), Akcioni plan (AP) za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini (BiH) za period od 2018. do 2022. godine i Opću deklaraciju o ljudskim pravima. Agendu za žene, mir i sigurnost uspostavile su

Grafikon 1: Žene i muškarci u BiH (2015), Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, str. 27.

međunarodne organizacije, nacionalne vlade i civilna društva iz cijelog svijeta, polazeći od činjenice da je za postizanje dugotrajne stabilnosti važno učestvovanje žena u pitanjima mira i sigurnosti. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine donijelo je u oktobru 2017. godine Akcioni plan (AP) za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u BiH za period od 2018. do 2022. godine. Srednjoročni cilj 3.2 AP-a odnosi se na poboljšavanje saradnje i koordinacije sa drugim akterima, što je pod 3.2.1 definirano kao očekivani rezultat u odnosima „s organizacijama civilnog društva, akademskom zajednicom i medijima” (2017: 29). Kao jedna od pet aktivnosti za ostvarenje ovog cilja navedena je „podrška većem uključivanju akademske zajednice u promociju i primjenu UNSCR 1325 i pratećih rezolucija, sa posebnim fokusom na pitanja rodne perspektive u uslovima aktuelnih sigurnosnih prijetnji i izazova“ (2018: 43). S obzirom na prepoznati značaj akademske zajednice te potrebu za njenim uključivanjem i praktičnom podrškom pitanjima roda i oblastima na koje se spomenute rezolucije odnose, bitno je sagledati i nosioce te podrške te značajke konteksta u kojem djeluju. U pogledu nosilaca, rad stavlja fokus na žene u akademskoj zajednici, a u pogledu konteksta djelovanja, najprije ga dovodi u vezu s članom 23. Opće deklaracije o ljudskim pravima, i to njegova prva dva stava: „Svako ima pravo na rad, slobodan izbor zaposlenja, pravedne i primjerene uvjete rada i na zaštitu od nezaposlenosti; Svako bez ikakve diskriminacije ima pravo na jednaku naknadu za jednak rad”.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Značaj i vrsta istraživanja

Značaj ovog istraživanja ogleda se u potrebi upoznavanja sa stvarnim stanjem učešća žena u nastavi na bosanskohercegovačkim visokoškolskim ustanovama. S obzirom na već predstavljene podatke o većem broju žena koje pohađaju fakultete i diplomiraju, istraživanje je fokusirano na pitanje nastavlja li se taj omjer i kasnije u pogledu sudjelovanja žena u akademskoj zajednici i odražava li se na aspekt jednake podjele rada. Rezultate istraživanja mogu koristiti relevantne institucije poput univerziteta i fakulteta, kantonalnih ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda, te relevantne nevladine organizacije koje djeluju u oblasti osnaživanja i zapošljavanja žena i oblasti obrazovanja. U pogledu vrste istraživanja, ovo je bilo teorijsko-empirijsko istraživanje u kvalitativno-kvantitativnom obimu. Prema vremenu trajanja, istraživanje je bilo kratkoročno i ustanovilo je trenutni odnos, s tim da je moguća promjena tokom vremena. Prema ulozi i funkcijama istraživanja u naučnim saznanjima, može se reći da je istraživanje fundamentalno, tj. utvrđuje osnovne odrednice, ali i mogućnosti da se dobijena saznanja nadgrade, razrade i posluže u praksi. Istraživanje je deskriptivno. Kao izvori podataka poslužili su relevantni zakonski akti, znanstvena literatura te pretraživanje interneta.

Hipoteza je bila da manje od 50% rukovodećih mjesta na Univerzitetu u Zenici zauzimaju uposlenice ove institucije iz reda nastavnog osoblja.

U pogledu načina istraživanja primijenjen je statistički općenaučni metod, hipotetičko-deduktivna metoda i analitičko-deduktivna metoda, a od metoda prikupljanja podataka: analiza sadržaja i ispitivanje, tj. metod pisanog ispitivanja, a instrument istraživanja bio je test. Ispitanice su test dobile putem e-komunikacije pomoću alata *Monkey Survey*. S obzirom na temu istraživanja, ispitivanje pisanim putem upotrebom testa pokazalo se kao najbolji oblik ispitivanja.

Prilikom analize sadržaja korišteni su, analizirani i kompilirani već postojeći podaci koji uključuju historijski pregled položaja žene na prostorima BiH, u kojem je detaljnije opisana politička uloga žene od Jugoslavije do danas. Zatim, zakonodavni okvir, odnosno teorijsko-pravni okvir koji objašnjava prava i mogućnosti u različitim javnim sferama djelovanja poput akademske, političke i drugih, s fokusom na analizu tri dokumenta koja su navedena na početku rada: Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 (UNSCR 1325), Akcioni plan (AP) za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini (BiH)

za period od 2018. do 2022. godine i Opća deklaracija o ljudskim pravima (od 10. decembra 1948.).

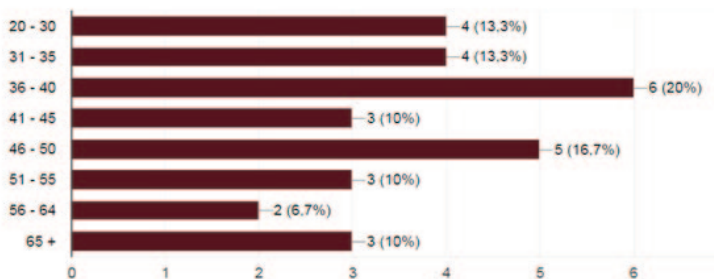
Ciljna grupa sadržavala je ukupno 31 ženu. Sve su visokoobrazovane osobe, angažirane su u nastavnom procesu i istraživanju na ukupno osam fakulteta Univerziteta u Zenici. Ciljna skupina izabrana je iz dva razloga: ove žene su u javnoj sferi djelovanja i pripadaju akademskoj zajednici što im postavlja zahtjev da neprestano i periodično napreduju u karijeri ako žele zadržati svoj posao ili dodatno napredovati u naučnom i profesionalnom smislu. Stoga se činilo da su sistem i dinamika napredovanja u ovakvom procesu prikladni da se pokaže potencijalna diferencijacija odnosa prema muškarcima i prema ženama, a na temelju statističkih podataka dobijenih analizom mišljenja i stavova zaposlenica spomenute institucije.

Međutim, odmah se ispostavilo da u dostupnim bazama zaposlenika nema adekvatnih podataka i da je teško odrediti tačan broj žena zaposlenih kao nastavno osoblje. Tako je prvi izazov, koji je trebalo savladati u procesu istraživanja, bilo pronalaženje tačnog broja uposlenica UNZE-a koje su angažirane kao nastavno osoblje i naučnice. Te podatke nije bilo moguće dobiti, jer se statistička obrada podataka institucije odnosila samo na strukturu prema spolu, invalidnosti i dobi ukupnog broja zaposlenih, bez podjele na žene i muškarce unutar grupe administrativnog i nastavnog osoblja. To je dovelo do zaključka da nedostaje rodna statistika. Znači, dostupni su bili samo podaci o ukupnom broju zaposlenih i ukupnom broju nastavnog osoblja, ali taj broj nije dalje obrađen kako bi se pokazalo koliko ima muškaraca i žena u tim grupama. Prema raspoloživim podacima broj zaposlenih u 2017. godini bio je 354, što predstavlja ukupan broj osoblja koje ima puno radno vrijeme (i nastavno i nenastavno, tj. administrativno i pomoćno osoblje). Od 354 stalno zaposlenih, 138 su osobe u kategoriji nastavnog osoblja koje imaju posao s punim radnim vremenom. Također, za tehnički proces angažirane su dodatne 382 osobe, što znači da je 2017. godine ukupno 520 bilo angažirano u nastavnom procesu. Nema podataka koliko je od 520 osoba bilo žena u nastavi i/ili istraživanju. Stoga smo pretražili zvanične internetske stranice svih fakulteta i pronašli 65 žena, odnosno podaci su na fakultetskim stranicama bili dostupni za 65 žena koje su uključene u nastavni i istraživački proces. U svrhu dvostruke provjere ovih podataka, kontaktirane su administrativne službe fakulteta, ali uglavnom nisu bile voljne saradivati. Nakon toga, provedeno je istraživanje. Sve članice ciljne grupe dobile su test, a 31 je odgovorila. U nastavku je analiza podataka.

ANALIZA PODATAKA

Cilj je bio ispitati moguću segregaciju i stigmatizaciju na temelju spola u akademskoj zajednici, s naglaskom na vrijeme potrebno za stručno usavršavanje i napredovanje u viša akademska zvanja.

U pogledu starosne strukture, većina od 20% ispitanica je u dobi od 26 do 40 godina života.

Grafikon 2: Dobna struktura ispitanica

Drugo analizirano pitanje odnosilo se na segregaciju na radnom mjestu. Pozitivno je odgovorilo 23,3%, a 76,7% je dalo negativne odgovore. U sklopu ovog pitanja bilo je moguće dati opisne odgovore, tako su osobe koje su dale pozitivne odgovore navele i sljedeće razloge za stigmatizaciju i/ili segregaciju: - *vrlo teška komunikacija, osjećam da se nalazim u dominantno muškom okruženju*; - *obavljam puno više posla i dugo se dokazujem kao zaposlenica, iskusila sam spor proces napredovanja*; - *kad žena govori ili predlaže rješenja za neke probleme to se ne vrednuje na isti način kao kad to radi muškarac, mada ima mnogo manje autoriteta*; - *postoji velika ljubomora i zavist među kolegicama*; - *uvrede kolega bez ikakvog valjanog razloga*; - *iskustvo "staklenog stropa", iako su ispunjeni svi uvjeti za zauzimanje rukovodećeg položaja, opstruirana sam i nisam mogla doći na taj položaj*; - *nemam pristup drugim plaćenim zadacima osim nastavnog procesa*. Ovi navodi pokazuju da žene imaju različite rodno utemeljene probleme u svom radnom okruženju.

Iako je mali broj ispitanica priznao da se suočio (ili se još uvijek suočava) s konkretnim oblikom rodno utemeljene segregacije, 3,3% njih reklo je da zarađuje manje od svojih kolega muškaraca za iste poslove, što u određenoj mjeri potvrđuje postojanje neravnopravnog statusa između muškaraca i žena, a s druge strane, otvara pitanje njihovog pristupa takvim informacijama.

Što se tiče statusa i napretka žena u postizanju i unapređenju njihove karijere, tj. općeg interesa i želje za dodatnim angažmanom i ispunjenjem, 86,7% je reklo da se

vide u budućnosti na višim pozicijama. U usporedbi s prethodnim postotkom, 13,3% potvrdilo je svoje zadovoljstvo trenutnom pozicijom te da želi ostati na sadašnjima pozicijama.

Detaljniji uvid u problem napredovanja i zauzimanja odgovornijih pozicija stečen je postavljanjem pitanja na drugačiji način: na pitanje o radu u rukovodećim strukturama njihove sadašnje matične institucije, odgovorile su podijeljeno, sa 50% pozitivnih i 50% negativnih odgovora. Za ispitivanje geneze ovoga stanja trebalo bi provesti posve novo istraživanje s ciljem da se utvrdi je li ovdje strah predstavljao prepreku ženama te da se otkrije zašto žene oklijevaju ili odbijaju rukovodeća mjesta, kad ih muškarci voljno zauzimaju. Bit će važno ispitati razloge za ovo stanje, kao i njihove uzroke. Mogući razlog zašto žene oklijevaju zuzeti visoke pozicije može biti strah od sabotaze od kolega ili rodno utemeljena stigma. Samo 50% potvrdilo je kako vjeruje da činjenica da su žene neće utjecati na njihov izbor za rukovodeće položaje i da smatraju da će se izbor donositi isključivo na temelju njihove kompetencije, referenci i sl. Moguće je da su žene koje su dale negativne odgovore, tj. 50% ispitanica, već iskusile neku vrstu stigmatizacije. Ova bi grupa također mogla biti ciljna grupa za drugu, dublju analizu uzroka i posljedica opisanog stanja. Na pitanje o prethodnom iskustvu u rukovodećim strukturama matičnih institucija, 43,3% ispitanica je potvrdilo posjedovanje kratkog iskustva, dok 56,7% žena nikad nije imalo nikakvu rukovodeću poziciju u svojim institucijama. S obzirom na dostupne podatke, od postotka žena koje nikada nisu bile u strukturama upravljanja, manje od 7% njih željele bi da se okušaju na tim radnim mjestima. Na kraju, pitanje je bilo je li im trenutno nadređena osoba muškarac. Njih 63,3% je odgovorilo pozitivno, što dovodi do zaključka da muškarci dominantno imaju rukovodeće položaje u visokoobrazovnim ustanovama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bosanskohercegovačke žene prolaze težak i dug put integracije u javne sfere djelovanja (bez obzira radi li se o političkoj, akademskoj ili nekoj trećoj) – to su dominantno muške sfere javnog života. Žene u Bosni i Hercegovini ponovo moraju steći neke od statusnih pozicija koje su imale prije 20 i više godina. Potrebno je isti napor uložiti i za pozicioniranje u sferi akademske zajednice, što potvrđuju rezultati našeg empirijskog istraživanja koji ukazuju na činjenicu da muškarci nedvojbeno dominiraju na rukovodećim položajima u visokoobrazovnim ustanovama. Zatim, potrebno je detaljnije ispitati zašto žene uposlenice u visokoobrazovanim ustanovama

oklijevaju i odbijaju rukovodeća mjesta. Važno je u nekom narednom istraživanju ispitati razloge za ovo stanje, kao i njegove uzroke. Autorice zaključuju da je mogući odgovor ili razlog zašto žene oklijevaju zuzeti visoke pozicije strah od sabotaze od kolega ili rodno utemeljena stigma, jer samo njih 50 % se izjasnilo kako vjeruju da spol neće utjecati na njihov izbor za rukovodeće položaje i smatraju da će se izbor donositi isključivo na temelju njihove kompetencije, referenci itd. Odgovori na ova dva pitanja, koja se međusobno prepliću, su prilično kontroverzni i daju materijal za dublje i detaljnije bavljenje genezom ovoga problema.

Na osnovu teorijskih uvida i saznanja iz empirijskog dijela ovoga rada zaključujemo da žene prilično jednostavno savladavaju i završavaju fakultetske studije (sva tri ciklusa), ali potom se susreću sa "staklenim stropom", koji mnogima onemogućuje ili otežava prodor u zvanični sistem, a time i dalji napredak postaje upitan. Žene koje, ipak, postanu dio akademske institucije vrlo često naiđu na rodno zasnovanu stigmatizaciju i/ili segregaciju, što je pokazao i empirijski dio ovog rada. Zatim se susreću sa odsustvom podrške i razumijevanja u pogledu predanosti obavljanja posla, rada na visokoplaćenim zadacima i sl. Svi navedeni aspekti utječu na njihov odnos prema daljem napredovanju u strukturama upravljanja, koje tako ostaju na raspolaganju muškarcima.

Trenutno u Bosni i Hercegovini, zahvaljujući ženskim pokretima i procesima osnaživanja, žene su počele zauzimati određene pozicije u političkom životu i na taj način kreiraju prostor za sljedeće generacije mladih političarki u kojem će vođenje ženske politike i rodno osjetljive politike predstavljati manji izazov nego što je to bilo u prvim godinama nakon rata pa i danas. Učešće žena u politici je od iznimne važnosti jer kreiranje politika za javnu sferu djelovanja se direktno odražava na status žena kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi djelovanja. Kratki osvrt na razvoj ženskog političkog pokreta kroz historiju je predstavljen u ovome radu s ciljem prikazivanja položaja žena, uspona i padova u smislu veće ili manje vidljivosti njihovog rada kroz historiju. Svi od navedenih segmenata su povezani i direktno utječu jedan na drugi. Politički, akademski, sigurnosni i drugi segmenti imaju zajedničku nit, a to je prikaz položaja žena u javnoj sferi djelovanja koji generalno oslikava njihov status, poziciju i vrednovanje. Svaki od navedenih segmenata iziskuje opsežniju pojedinačnu analizu, dok je cilj u ovom radu bio prikazati položaj bosanskohercegovačke žene u dvjema javnim sferama – političkoj i akademskoj, ističući njihovu povezanost i važnost bistvovanja žena u svakoj od navedenih jer upravo ove oblasti predstavljaju poluge sistema koji može ženama omogućiti jednaka prava i mogućnosti, a to se neće desiti ukoliko se one isključuju.

LITERATURA

1. *Akcionni plan za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 "Žene, mir i sigurnost" u Bosni i Hercegovini za period 2018 do 2022. godine* (2018), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Pristupljeno 11. marta 2021., <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/02/Akcionni-plan-BOS-KB-14.01..pdf>
2. Bakšić-Muftić, Jasna, Nada Ler-Sofronić, Jasminka Gradašević-Sijerčić, Maida Fetahagić (2003), *Socio-Economic Status of Women in Bosnia and Herzegovina: Analysis of the results of star pilot research done in 2002*, Jež, Sarajevo
3. *Ciljevi Gender akcionog plana u BiH – Učešće žena u javnom i političkom životu*, pristupljeno 11. marta 2021., <https://www.gcfbih.gov.ba/project/ucesce-zena-u-javnom-i-politickom-zivotu/>
4. Delić, Amina (2020), *Uloga žena u postdaytonskoj Bosni i Hercegovini u kontekstu postmodernističke feminističke i kulturološke teorije*, magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
5. Helms, Elissa (2007), "Ljubi se istok i zapad: rod, orijentalizam i balkanizam u bošnjačkim diskursima", u: Renata Jambrešić Kirin, Sanda Prlenda (ur.), *Feminizmi u transnacionalnoj perspektivi: promišljanje sjevera i juga u postkolonijalnosti*, Institut za etnologiju i folkloristiku - Centar za ženske studije, Zagreb, 23-40.
6. *Izveštaj o provedbi Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine*, pristupljeno 19. marta 2021., http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2017/04/170310_Izvje%C5%A1taj-GAPBiH.pdf
7. Kaldor, Mary (1999), "The Contemporary Mode of Warfare?", *Review of International Political Economy*, 7(1), 171-180.
8. Omanović, Anesa (2015), *Zastupljenost žena u politici*, Udruženje INFO-HOUSE, Sarajevo
9. *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, pristupljeno 19. marta 2021. http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/081210_deklaracija_ljudska_prava.pdf
10. *Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 (UNSCR 1325)*, pristupljeno 5. marta 2021., from https://www.peacewomen.org/sites/default/files/180718_Prijedlog-AP-UNSCR-1325_2018-2022-u-BiH.pdf

11. *UN konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, pristupljeno 14. marta 2021., from https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/UN%20Konvencija%20o%20uklanjanju%20svih%20oblika%20diskriminacije%20%C5%BEena_%203%20izdanje.pdf
12. *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* (1948), pristupljeno 27. marta 2021., dostupno na: <http://www.mdomsp.hr/userdocsimages>
13. *What is UNSCR 1325? An Explanation of the Landmark Resolution on Women*, pristupljeno 13. marta 2021., dostupno na: https://www.usip.org/gender_peacebuilding/about_UNSCR_1325
14. *Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini*, pristupljeno 13. marta 2021., dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ZoRS_32_10_B.pdf
15. *Zakon o zabrani diskriminacije BiH*, pristupljeno 20. marta 2021., dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava>
16. *Žene i muškarci u BiH* (2015), pristupljeno 18. marta 2021., dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/project/zene-i-muskarci-u-bih-2/>

FEATURES OF THE POSITION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA'S WOMAN IN TWO PUBLIC SPHERES (POLITICS AND ACADEMIC COMMUNITY) IN THE FIRST DECADES OF THE THIRD MILLENNIUM

Summary

This paper presents two spheres of public engagement of women in the contemporary society of Bosnia and Herzegovina (BiH): politics and the academic community. An insight into the first sphere, the political one, provides an introductory, succinct overview of the development of societal roles and positions of women during the period of Jugoslavia (1945-1992). Afterward, it focuses on the current position of women in another public sphere, the academic community. The applied method was a test (questionnaire). The first challenge was to determine the exact number of women engaged in the teaching process at the chosen public university in BiH (University of Zenica) since it was not possible to obtain data through the official internet websites or from the relevant published documents. According to these

official documents, the total number of employees based on contracts for full-time or piece-work engagements in 2017 was 520. But, these documents did not contain data on the number of men and women who are engaged as teachers. Based on data available on the internet websites of faculties of this University, there were 65 women engaged as teachers; all were full-time employees since these websites did not present persons engaged as teachers on other legal bases. Results confirmed, while women were not taking the managing positions, men were undoubtedly dominant in higher education institutions managing positions. Although women fairly successfully graduate from all three university study cycles, afterward they face the so-called „glass ceiling“, disabling them or making it very hard to officially enter the education institutions as employees, which limits any future advancement. Women who managed to become faculty members were very often faced with gender-based stigmatization and/or segregation. Further analyses should establish why women, as employees of HEIs, hesitate and decline to accept managing positions. Also, it is necessary to enhance the higher education institution's methodology of reporting, for HEIs to provide clear data on the number of women engaged in the teaching process, and data on their status (assistants or senior assistants, and assistant, associate or full professors). When a total number of women employed as teaching, administrative and technical staff in an HEI is given, the actual state of gender equality in any of the mentioned three segments is presented. The importance of women's participation in politics becomes also clear in this point since it is extremely important to have political awareness and readiness for solving problems and creating relevant policies for the above issues.

Keywords: roles of women; public spheres; politics; the academic community

Adrese autorica

Authors' address

Lamija Subašić

“Green Council” Sarajevo

sklamija@hotmail.com

Medina Mujić

Fondacija CURE Sarajevo

mmedinamujic@gmail.com

Ajna Jusić

Udruženje “Zaboravljena djeca rata” Sarajevo

ajna.jusic@outlook.com